

CYPE(6)-15-23 - Papur 1

Ymchwiliad Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg y Senedd – Mynediad at addysg i blant a phobl ifanc anabl

Briff gan Gomisiynydd Plant Cymru, Rocio Cifuentes MBE

Hawliau dynol plant o dan Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn

Mae 18% o blant oedran ysgol uwchradd yn adrodd bod ganddynt broblem iechyd hirdymor neu anabledd sy'n cyfyngu ar eu gweithgareddau o ddydd i ddydd¹. Mae gan bob plentyn yr un hawl i addysg (erthygl 28, CCUHP), sy'n datblygu personoliaeth, doniau, a gallu meddyliol a chorfforol y plentyn i'w llawn botensial (erthygl 29, CCUHP). Mae hyn yn cynnwys plant anabl. Mae Pwyllgor y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn wedi gwneud Sylw Cyffredinol ar hawliau plant ag anableddau² sy'n nodi'n glir bod 'yn rhaid sicrhau mynediad effeithiol plant ag anableddau at addysg' er mwyn cyflawni nodau erthyglau 28 a 29. Croesawaf ffocws y Pwyllgor ar fynediad plant anabl at addysg.

Beth mae plant, pobl ifanc a theuluoedd yn dweud wrthon ni?

Dangosodd y canfyddiadau o fy arolwg *Gobeithion i Gymru* gyda dros 10,000 o blant, pobl ifanc, rhieni / gofalwyr a gweithwyr proffesiynol, a gynhaliwyd ym mis Hydref a Thachwedd 2022, y canlynol:

- Mae plant anabl rhwng 7 ac 11 oed yn llawer mwy tebygol yn ystadegol o boeni am fynd i'r ysgol.
- Mae pobl ifanc rhwng 12 a 18 oed a nododd eu bod yn anabl yn llawer mwy pryderus nag eraill am fwlio a cham-drin, arholiadau a phroffion, a mynd i'r ysgol, coleg neu brifysgol.
- Ymhlith y bobl ifanc rhwng 12 a 18 oed sydd wedi profi bwlio, roedd 90.9% o'r rhai ag anableddau yn cael eu bwlio yn yr ysgol
- Ymhlith y plant rhwng 7 ac 11 oed, mae plant ag anableddau yn llawer mwy tebygol yn ystadegol o fod wedi cael eu bwlio neu ddioddef camdriniaeth (yn ogystal â merched a'r rhai a oedd yn adrodd y lefel isaf o gyfoeth teuluol) na phlant na wnaeth nodi eu bod yn anabl (a bechgyn a phlant o gartrefi mwy cefnog)
- Mae 59.1% o bobl ifanc rhwng 12 a 18 oed a nododd eu bod yn anabl yn adrodd eu bod wedi profi bwlio
- Adroddwyd amlaf gan y gweithwyr proffesiynol a holwyd mai pobl ifanc anabl oedd fwyaf mewn perygl o gael eu bwlio (43.4%)

¹ Page N., Angel, L., Ogada, E., Young H., Murphy S., 2023.

Iechyd a Lles Myfyrwyr yng Nghymru: Adroddiad Arolwg o Ymddygiad Iechyd mewn Plant Oedran Ysgol 2021/22 ac Arolwg

Iechyd a Lles Myfyrwyr y Rhwydwaith Ymchwil Iechyd mewn Ysgolion. Prifysgol Caerdydd.

<https://www.shrn.org.uk/wp-content/uploads/2023/04/SHRN-2021-22-National-Indicators-Report-FINAL-cy.pdf>

²https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F9&Lang=en

- Adroddwyd amlaf gan y plant ag anableddau dysgu dwys a lluosog (ADDLI) fod mynd i'r ysgol yn rhywbeth maen nhw'n ei wneud i deimlo'n hapus (43.7%), ond adroddwyd amlaf fod mynd i'r ysgol yn bryder gan y grŵp hwn hefyd (18.8%).
- Mae pobl ifanc rhwng 12 a 18 oed a nododd eu bod yn anabl yn llawer mwy tebygol nag eraill yn ystadegol o gael eu trin yn wahanol yn yr ysgol, coleg neu brifysgol, ar y stryd, neu yn eu tref neu bentref, mewn clybiau ac ar-lein
- Dywedodd 14.8% o'r bobl ifanc rhwng 12 a 18 a nododd eu bod yn anabl nad oedden nhw byth yn teimlo'n ddiogel ar y bws, y bws ysgol na'r trê
- Dywedodd 17.4% o'r bobl ifanc rhwng 12 a 18 oed a nododd eu bod yn anabl nad oedden nhw byth yn teimlo'n ddiogel yn yr ysgol, y coleg, na'r brifysgol
- Gofynnwyd i'r cyfranogwyr fyfyrion ynghylch beth fyddai'n gwneud bywydau plant yn well; cytunodd 31.3% o'r plant a'r bobl ifanc sydd ag ADDLI ei bod yn bwysig bod 'pob plentyn cael eu trin yr un fath ac yn cael y cymorth sydd ei angen arnynt'. Galwodd rhieni a gofalwyr am 'ailwampiad mwy dychmygus o addysg yng Nghymru'. Argymhellon nhw fod plant yn cael eu haddysgu am anabledd o oedran ifanc, i godi ymwybyddiaeth ac i leihau stigma anabledd a gwahaniaeth, ac i ddathlu a darparu ar gyfer anghenion a gallu amrywiol dysgwyr ifanc. Argymhellwyd cynhwysiant yn yr ysgol ac mewn gofodau cyhoeddus a grwpiau, er mwyn sicrhau bod modd i bobl ifanc ag anableddau ymuno i mewn a theimlo'n ddiogel a bod croeso iddynt. Argymhellodd rhieni a gofalwyr hefyd ddysgu hyblyg a chyfunol, ac addasiadau i amserlenni er mwyn cefnogi 'dysgwyr sy'n ei chael yn anodd mewn addysg amser llawn i wneud dysgu cyfunol ar ddiwrnodau anodd'. Yn gyffredinol, nid yw rhieni a gofalwyr yn cefnogi'r ymagwedd 'un dull i bawb', ac maent yn argymhell y dylai'r system addysg fod yn fwy hyblyg i gefnogi ac i feithrin pob plentyn.

Enghreifftiau gwaith achos

Mae fy ngwasanaeth Ymchwiliadau a Chyngor yn clywed yn rheolaidd gan deuluoedd sydd â phlentyn anabl sy'n ei chael hi'n anodd cael mynediad at yr addysg y mae ganddynt hawl iddi.

- **Nid yw ysgolion bob amser yn amgylcheddau hygyrch** – mae ein gwaith achos yn awgrymu bod y darlun yn amrywio rhwng awdurdodau lleol o ran pa mor dda maent yn gweithredu eu dyletswyddau hygyrchedd. Roedd un achos a ddaeth i'n swyddfa yn ymwneud â'r nifer cynyddol o ddisgyblion sy'n mynd i ysgol arbennig a'r diffyg lle sydd ar gael iddyn nhw, yn enwedig y rhai sy'n defnyddio cadeiriau olwyn a chymhorthion cerdded. Roedden nhw hefyd yn pryderu y byddai'r amgylchedd yn cael effaith niweidiol ar eu cyfleoedd addysgol o gymharu â'u cyfoedion prif ffrwd.
- **Ymgynghori â dysgwyr** – dylai ysgolion ymgynghori â disgyblion ynghylch eu cynlluniau gweithredu hygyrchedd o dan ganllawiau statudol 2018, ond rydyn ni'n clywed am achlysuron lle nad yw hyn yn digwydd.
- **Gweithredu Deddf ADY a niwroamrywiaeth** – mae'r oedi yn rhoi'r cod anghenion dysgu ychwanegol ar waith, yr amrywiaeth mewn cynnydd ledled Cymru, a'r dryswch i deuluoedd wrth symud i'r system newydd yn gwaethygu'r rhwystrau rhag mynediad at addysg addas a

gwasanaethau cymorth angenrheidiol i blant anabl. Yn rhy aml, nid yw plant niwroamrywiol yn cael cymorth os nad ydynt yn bodloni'r gofynion i gael cymorth ADY. Roedd hwn yn brofiad a adroddwyd gan blant a theluoedd yn ein hadroddiad diweddar - *Dull Dim Drws Anghywir i Niwroamrywiaeth: Llyfr o brofiadau*.³

- **Cael mynediad at addysg arbenigol** – mae'r ddwy enghraifft ddilynol o fis Ebrill 2023. Clywson ni gan deulu â dau blentyn sy'n awtistig ac yn ddi-eiriau. Roedd gan un ohonynt oedi datblygiadol cyffredinol ac ADHD posib. Mae'r ddau ar restr aros am ddarpariaeth addysgol arbenigol. Dywedwyd wrthon ni fod yr awdurdod lleol wedi gofyn i'r rhieni, pe bai lle'n codi, pa blentyn hoffai hi i gymryd y lle. Dywedwyd wrthon ni bod yr awdurdod lleol yn gweithio'n galed i ganfod lle, ond yn y cyfamser, nid yw'r plant yn cael mynediad at addysg addas. Rydyn ni hefyd wedi clywed gan deulu lle nad yw plentyn yn cael mynediad llawn at eu lleoliad addysg mewn Canolfan Adnoddau Dysgu sy'n rhan o ysgol brif ffrwd, a'u bod yn cael trafferth yn y lleoliad. Mae'r ysgol yn cytuno y byddai'r plentyn yn elwa ar ddarpariaeth fwy arbenigol. Serch hynny, mae'r awdurdod lleol wedi datgan nad oedd llefydd ar gael, ac nad oes lle ym mis Medi 2023 wedi'i warantu. Roedd gan y rhiant a'r ysgol bryderon sylweddol am yr effaith roedd y lleoliad yn ei chael ar iechyd meddwl y plentyn. Ar ôl i'n swyddfa gysylltu â nhw, dywedwyd wrthon ni fod lle wedi'i drefnu ar gyfer mis Medi, a bod cymorth un i un wedi'i drefnu yn y cyfamser.
- **Cael mynediad at addysg drwy gyfrwng y Gymraeg** – mae plant ag anghenion dysgu ychwanegol sy'n dymuno astudio drwy gyfrwng y Gymraeg yn wynebu rhwystrau ychwanegol. Dywedwyd wrth blentyn mewn ysgol Gymraeg na allai'r ysgol ddiwallu eu hanghenion, a'r unig opsiwn arall iddynt oedd mynd i ysgol Saesneg.
- **Cludiant i'r Ysgol** – nid yw plant anabl bob amser yn cael cludiant hygyrch a diogel at addysg wedi'i ddarparu iddynt. Rhannwyd un enghraifft â ni lle nad oedd darpariaeth bws mini yn addas i anghenion penodol unigolyn, gan olygu nad oeddent yn defnyddio'r bws, ac roedd yr ysgol yn gwrthod darparu tacsî. Mae plant eraill wedi wynebu dim opsiwn sy'n hygyrch i gadair olwyn ar gyfer cludiant ysgol. Mae hyn yn fater rydyn ni wedi'i godi â Llywodraeth Cymru dro ar ôl tro. Rydyn ni'n falch bod adolygiad parhaus o'r Mesur Teithio gan Ddysgwyr ar waith, ond rydyn ni wedi cael ein siomi â'r cynnydd araf, sydd wedi bod yn wir am flynyddoedd lawer.

Rhywfaint o waith fy swyddfa yn y maes hwn:

- Bydd y pwyllgor yn ymwybodol o waith fy rhagflaenwyr ar hygyrchedd adeiladau ysgolion. Fel comisiynydd, cyhoeddodd Keith Towler, 'Bywydau Llawn: Mynediad Cyfartal' yn 2014, ac yn 2018, cyhoeddodd yr Athro Sally Holland fel Comisiynydd, adroddiad dilynol. Amlygodd yr adroddiad diweddaraf hwn ddiffyg cynnydd go iawn gan rai awdurdodau lleol i weithredu eu dyletswyddau o dan y Ddeddf Cydraddoldeb, a rhwystredigaeth o ran diffyg cyflymder gan Lywodraeth Cymru i gyhoeddi canllawiau statudol newydd. Pan gysyllton ni ag awdurdodau lleol ar gyfer yr adroddiad dilynol, nid oedd y data a gawsom mor gyflawn ac y byddem yn ei obeithio. Er enghraifft, disgrifiodd awdurdodau lleol lawer o ysgolion fel 'rhannol hygyrch' heb

³ <https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/Dull-Dim-Drws-Anghywir-i-Niwroamrywiaeth.pdf>

esboniad beth oedd hyn yn ei olygu yn ymarferol. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ganllawiau wedi'u diweddarau yn y pen draw ym mis Mawrth 2018⁴, a oedd wedi'u gwella, ond credwn y gellid eu cryfhau ymhellach drwy wneud cysylltiadau agosach â mabwysiadu dull gweithredu yn seiliedig ar hawliau plant a chynnwys dysgwyr a chymuned yr ysgol yn fwy mewn penderfyniadau a wneir am gyfleusterau ysgolion, er enghraifft. Ym mis Medi 2018, rhannon ni ein safbwyntiau gyda Llywodraeth Cymru ar sut gellid cryfhau'r canllawiau ymhellach drwy gysylltu hyn â dull gweithredu sy'n seiliedig ar hawliau plant. Serch hynny, ni chafodd y safbwyntiau hyn eu gwreiddio yn y canllawiau fel y gobaith.

- Ym mis Mawrth eleni cyhoeddod ni ein hadroddiad – *Dull Dim Drws Anghywir i Niwroamrywiaeth: llyfr o brofiadau*⁵. Roedd hwn yn cyflwyno'r heriau y mae plant a theuluoedd yn eu hwynebu wrth geisio cymorth a chefnogaeth, yn aml â niwroamrywiaeth sydd heb gael diagnosis. Yn aml, caiff y profiadau hynny eu siapio gan ryngweithiadau gydag ysgolion, rhai cadarnhaol a negyddol. Clywson ni am ysgolion yn gwrthod cyfeirio plant at y tîm niwroddatblygiadol; a phlant yn methu â chael mynediad at leoliadau addysgol arbenigol.

⁴ <https://www.llyw.cymru/gwella-mynediad-i-ddisgyblion-anabl-canllawiau-cynllunio>

⁵ <https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/Dull-Dim-Drws-Anghywir-i-Niwroamrywiaeth.pdf>